

“Sevdiyim əsər” layihəsində yazarların, elm, sənət adamlarının ən çox sevdikləri əsər haqqında söhbət açıraq. Budəfəki həmsöhbətimiz Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi, “525-ci qəzet”in baş redaktoru, şair Rəşad Məcididir. Rəşad müəllimin sevdiyi əsər Cek Londonun “Martin İden” romanıdır.

- Rəşad müəllim, hansı məziyyətlərinə və bədii keyfiyyətlərinə görə Cek Londonun “Martin İden” romanı sevdiyiniz əsərdir?

- Həmişə həyatımın əsas kitabı kimi bu əsərin adını çəkmişəm. Amma məsələ burasındadır ki, “Martin İden”i 40 il əvvəl - yeniyetmə vaxtlarımda oxumuşam. Bu günlərdə 40 il sonra yenidən bu kitabı qayıtdım və mənə çox qəribə təəssüratlar yarandı. Qəhrəmanın yazıçı olmağı, böyük inadkarlıqla yazarlığını sübut etməsi, əziyyətləri və əzmkarlığı... Bütün bunlar məni həyatımın müxtəlif dövrlərində təsirləndirib. Yeniyetmə vaxtımda əsərin qəhrəmanının etdiklərini təkrarlamağım yaxşı yadımdadır. Sonrakı illərdə romanın süjeti ilə bağlı bəzi şeyləri unutsam da, bu sadaladıqlarım mənim üçün əsas mənə daşıyıb. Heyrətamiz məqam budur ki, 40 il sonra romanı yenidən oxuyanda ən vacib məsələni - sevgi xəttini unuduğumun fərqi

yada yaradıcılıq ləzzətindən üstün ləzzət yoxdur”. Ədəbiyyata, şeirə ən coşğun ehtirasım olan yaşlarımda bu əsər məni ədəbiyyatın gücünə iqlət inandırır. Əsərdə yaradıcılığa təkən verən qüvvənin şiddətli məhəbbət olduğu deyilir. Çox yəqin ki, bu fikir daxilimdə toxum şəklində var idi, sadəcə əsəri oxuduqdan sonra daha çox fərqi nə görməmişəm.

- Bu romanda Heraklitin məşhur fikri öz təsdiqini tapır: “İnsanın arzusunun çin olması xeyirli əlamət deyil”.

- Ruffa Martinin söhbətlərindən birində maraqlı detallar var. Ruf Martinə bütün gəncliyi boyu əzab-əziyyət çəkmiş, mərumiyyətlərə qatlaşmış və sonda ilə 30.000 dollar qazanmaqla mükafatlanmış Mister Bitler barədə danışır. Martin isə söyləyir: “Əgər Mister Bitler bütün bu mərumiyyət və məşəqqətlərə qadına məhəbbət xətinə və ya gözəlliyə məftunluq naminə dözsəydi, onu başa düşərdim. Məhəbbət delisi olan bir gənc ildə 30.000 dollara görə deyil, bir öpüşə görə canını verə bilər”. Bu fikirlərdən aydın olur ki, Martinin bütün yaradıcılığı, yazma eşqi də elə məhəbbətdən yaranıb. Məhz buna görə “məqsəd”inə çatıb, əsərləri məşhurlaşan Martin üçün Rufun gedişindən sonra onun üçün heç nəyin əhəmiyyəti qalmır və nəhayətdə intihar edir.

- Cek London bu əsəri yazandan 10

maraqlıdır, adi oxuculara isə əsərin sevgi xətti, bir-birini izləyən rəngarəng hadisələr, “bunun axırı nə olacaq?” intizarı, sonluq cazibəli gəlir. Məncə, əsəri yaşadan isə, əsasən, ədəbiyyat adamlarına xitab edən ruhudur. Tarix boyu düşüncə adamları, filosoflar eşqin gücünü danmayıb, gözdə tutmuşlar da, müvəqqəti olduğunu qənaətinə gəliblər. Cek Londonda isə məhəbbətin əbədiyyətinə inanır. “Mən sizi sevirəm. Buna görə də o düşmənlər mənə heç nə edə bilməzlər. Mən sizin məhəbbətinizə inanıram, onların nifrətinin mənə heç bir dəxli yoxdur. Dünyada məhəbbətdən başqa hər şey gəldi-gedirdi. Məhəbbət addımbaşı bürəyən və yıxılan cılız, eybəcər bir xilqət deyil. Əsl məhəbbət isə heç vaxt yolunu azmaz”. Əsərdə məhəbbətin mədhiyə bir baxın. Məhz bu inanı idi sonradan Martinin nəhayətsiz boşluğa qərq, çıxış yolunu əzabsız ölümdə görməyə sövq edən.

- Rus şairi, nasiri Aleksandr Nikolaevič Karpenko bu əsər barədə yazır: “Martin İdeni məhəbbətə olan sonsuz inamı məhv etdi. Rufaya olan duyğuları onun canında sanki dini bir xarakter almışdı. Bu, onun bütün həyatını mənasız

da yaxşı, fədakar xanımlarla qarşılaşacaqdı. Biri elə Lizin özü. Hüqonun da dediyi kimi “Sevgi bir adamı böyüdü bədən boyda elemək və yaxud kainatı kiçildib bir adama yerləşdirmək deməkdir”. Yəni burada Ruffa heç bir günah yoxdur, məsələ Martinin eşqə belə ilahi qiymət verməsinin nəticəsidir.

- Romantik, əyləncəli şeirləri sevməyən Martin ölümündən əvvəl Nitsşenin fəlsəfəsini xatırlayır. Nitsşe nihilizmi onu da məhv edir: “Axı deyin görüm bütün bunların bir mənası varmı?”

- Martin hesab edir ki, əzəz etdiyi bütün fəlsəfələri, yazdığı bütün mətnləri, özünü yenidən yaratmasını yalnız və yalnız sevginin gücünə edir. Görün, bu necə sadələşdir və səmimi düşüncədir. Düzdür, sevginin gücünü inkar etmək olmaz. Bəs onda Martinin öz iradə gücünə nə deməli? Əsər ümumən böyük sənətkarlıqla yazılıb. Əsas da məhəbbətdən sonrakı bozluq, heçlik dövrü. Martinin qüsuru o idi ki, sevginin əbədiyyətinə inanırdı. Sevgi yarandı, həyat yarandı. Sevgi bitdi, həyat bitdi. Bu cür insanlar gündəlik həyatımızda da qarşımıza çıxır bilər. Görünür ki, hər birimizin daxilində belə məqamlar olduğu üçün əsər xeyli dərəcədə cəlbedici görünür.

- Martin bütün həyatını, işini, başqa bir sevgi tapacağını unudur və yalnız bir şəxsə fokuslanır. Bu həm o demək deyilmi ki, sevgi insanda müəyyən mənada məhdudluq yaradır.

- Bəli. Sevməyən adam qüsurları, nifrət edən də müsbətləri görə bilmir. Aşıqlar üçün dünya balaca bir şara döndür, onlar dünyanın fəvqində - buludların üzərində gəzir, xoşbəxt olurlar. Bu sərməstliyə bir də yaradıcılıq ehtirası əlavə olunursa məsələ lap qəlizləşir. Görünür son həddə, Martin düşünür ki, sevgi yoxdursa, yaradıcılıq ehtirası da heç nədir. Sonluq - intihar məsələsinə gəlincə, mən özünəqəsdə bütün hallarda zəiflik kimi qiymətləndirirəm. Fikrət Qocanın şeirində də deyildiyi kimi “intihar fərarilikdi”. Bəli, Martin də bir növ fəraridir, acı realitiğin əlindən qaçıb aradan çıxır.

- Sevdiiyimiz əsərlər həm də özümüzün nələrə tapdıqlarımızdır. Rəşad müəllim, bu mənada, “Martin İden”də özünüzlə necə tapmışınız?

- Çox əsərlər olub ki, yazarın peşəkarlığı, təhkiyə məni heyretləndirib. Məsələn, bu layihə üçün “İdiot” və ya “Gözlənilən bir qətl tarixçəsi” ətrafında danışmağı da fikirləşirdim. Bir neçə belə əsər var. Amma “Martin İden” xarakterinə ən yaxın romanıdır. Bununla belə, mən “Martin İden” kimi zəiflik göstərməyirəm. Düzdür, həyatım sevgidən xali deyil, amma Martinə fərqli olaraq eşqə əbədlilik nöqtəyi-nəzərdən yanaşmıram. Amma tam əminəm ki, sevginin verdiyi enerjini heç nəyin əvəz edə bilməməyi barədə fikirlərimiz qəhrəmanla üst-üstə düşür. İkincisi, bir insan nəyi dəliçəsinə arzulayırsa, ona mütləq və mütləq çatır.

- Rəşad müəllim, cəmiyyətdə istər yaradıcılıq, istərsə də sevgi müstəvisində Martin İdenin bənzərləri ilə rastlaşmırmı?

- Martin İdenlərlə daha çox sevgi müstəvisində qarşılaşıram. Bir çox intiharları kökündə də elə Martin İden kimi insanların zəifliyi dayanır. Düzünü desəm, sevgidən belə hallara düşüb, intihar edənlər mənə rəğbət yaratmır. Əksinə bir də, bir də, bir də sınıyan, cəhd edən, məğlub olub, yenidən başlayanlar əsl qəhrəmanlardır. Aşıqın gözü açıq olmalıdır. Eşqin gücündən bəhrələnmə bilsən, amma özünü okeanın dibində tapacaq qədər məhəbbətə aludə olmamalısan.

Söhbətləşdi: Fərid Hüseyn

Sevginin gücünü inkar etmək olmaz

Rəşad Məcid “...Özünü okeanın dibində tapacaq qədər məhəbbətə aludə olmamalısan”

vardım. Bu, məni xeyli düşüncəyə qərq etdi. Axı belə vacib məsələni unutmalı deyildim. Bəlkə də, özüm də sevgi uğrunda fədakarlıq düşüncəsində olduğum üçün həmin süjeti mənimsəmiş və sonralar tamamilə unutmuşam. Çünki həmin mövzu mənim içimdə var idi. Bir növ, nələri öyrənməliyimsə, onları tez-tez yadıma salmış və haqqında düşünmüşəm. Yeniyetmə yaşlarımda romanı oxuyarkən, əsasən, inadkarlıq, əzm məsələlərini düşünmüşəm, kitabı sonuncu dəfə mütaliə edəndə görürəm ki, əsər sevgi, sevgisiz həyatın bozluğu və məhəbbətin insana verdiyi hədsiz enerji barədədir. Deməli, yeniyetmə yaşımda “Martin İden”i ilə indiki yaşımda “Martin İdeni” bir-birindən fərqlənir.

- Görünür, ilk mütaliədən qəlbinizdə sevgi təəssüratı qalbmış ki, yenidən oxuduqda o məqama diqqət etdiniz...

- Əlbəttə, qalıb. Çünki əsərdəki o hissləri oxuyan kimi süjet dərhal yadıma düşdü. Məsələ belədir: sevginin yaratdığı nəhayətsiz xoşbəxtlik və eşqin yoxluğundakı bozluq mənim bir növ həyat həqiqətimə çevrilib deyə, bu məsələni tez-tez xatırlamağa ehtiyac duymamışam. Bunun əksinə, əsərdən özümdə olmayan məziyyətləri xarakterimə asılamışam.

- Əsərdə bir yazıçının yazıçı kimi doğuluşu və məhvi təsvir olunur, amma hardasa bir narsizm elementi də görürük: özünəvurğunluq özünəməhvə aparır.

- Mən deməzdim ki, Ruf özünə vurğundur. Yox, o, sadəcə ictimaiyyətin, cəmiyyətin, ətrafın fikrinə çox əhəmiyyət verən zəif xarakterdir. Amma əsərdə çox maraqlı bir məqam var: Martin dəyişdikcə, təkmilləşdikcə Ruffa yeni adam, yeni bir kişi yaratmaq zövq verir, qadınlığının gücündən həzz alır. Yeni güclü olduğu məqamlar da olub. Martinlə Rufun ilk qarşılaşmasında Martin düşünür: “Bu qız elə bir xilqətdir ki, onun xətinə yaşamağa, vuruşmağa, ona qovuşmağa və onun yolunda canından keçməyə dəyər. Kitablər həqiqəti yazmışdılar: dünyada belə qadınlar olur”. Əsərin bu hissəsi 14-15 yaşlı mənə çox təsir etmiş, həyatımın ən müxtəlif məqamlarında bu düşüncə mənə olmuşdur. Buna görə də rahatlıqla deyə bilərəm ki, bu roman həyatıma ən çox təsir göstərmiş əsərdir. Düzdür, sonuncu dəfə oxuduqda əsərin bədii, estetik bəzi naqisliklərini görə, duya bildim, amma həyatıma təsir etmək baxımından, xarakterimin formalaşdır, möhkəmləşməsində bu romanın misilsiz rolu var. Cek Londonun çox sevdiyim bir fikri var: “Dün-

il sonra qəhrəmanın aqibətini yaşayır - canına qıyır. Bu romanı bəziləri avtobiografik əsər sayır, bəziləri yox.

- Mənə elə gəlir ki, əsər elə avtobiografik xarakter daşıyır. Əlbəttə, deyə bilmərik ki, C.Londonun həyatında Ruffa bənzər qadın olub, yoxsa yox, amma lap yəqin ki, buna bənzər hadisələr yaşayıb. Martin sonda bacılarına, evində yaşadığı Mariyaya, hətta camaşırxanada işlədiyi yoldaşına əlindən gələn köməkiyi edir və elə burdaca hiss olunur ki, artıq köç başlayıb. Düşünürəm ki, əsər həm də gənc ədəbiyyat sevdalıları üçün nəzəri, jurnalistik bilgiler verir. Məsələn, şeir yazdığı hissədə bütün nəzəri qanunlara əməl edib, şeir yazma bilməyən Martin anlayır ki, onun qələmə aldığı çatışmayan ruhdur. Və nə qədər çabalasa da, bu ruhu, sirri qavraya bilməyəcək. Yaxud Ruf Martinə məcbur edir ki, yaxşı jurnalist olub pul qazansın, amma Martin söyləyir ki, mən ədəbiyyatın gözəlliyini texniki işə çevrilən müxbirliyə qurban verə bilmərəm. Jurnalistikadan sonra bədii ədəbiyyata yaxın dura bilmərəm. Biz indilərdə bədii, publisistik dil fərqlərini qeyd edir, bəzən həmkarlarımıza nəqşən tuturuq ki, mətbuatda işlədiyi üçün mətnlərinin dili publisistikaya yaxındır. Görün, Cek London bunu nə qədər zaman öncə bilirmiş. Bu mənada ədəbiyyat adamı üçün “Martin İden” məktəb, yol xəritə sirolunu oynayır.

- Bu roman dünyada ən çox oxunan əsərlərdən biri olsa da, heç bir qeyri-adi struktur yeniliyi yoxdur. Necə deyərlər, A-dan Z-yə...

- Bu sadəliyin içində biz ədəbiyyat adamlarına qeyd etdiyim ədəbi məsələlər

etmişdi. Qeyd etmək lazımdır ki, bu cür hallar həyatda tez-tez baş verir və çox mənasızdır. İnsanlar xəyallarında çəkilməmiş idealın həyatdakı sərt həqiqətlə üst-üstə düşmədiyinə bir gün dəhşətə gələrək əmin olmaqları üçün bəzən illərlə gözləyib özlərini aldadırlar. Rufun, əslində, heç bir günahı yox idi. Axı heç kim kimisə onu olduğu kimi görmədiyinə görə günahlandırma bilməz”. Amma əksərən bu əsər üzərində hermeneftik tənqidlərdə deyilir ki, yazıçının ölümünə bəiskar Ruf idi. Siz də bu qənaətdəsiniz?

- Mən birbaşa olaraq Rufu günahkar hesab etmərəm. Sadəcə Martin Rufun sevgisinə elə itaiyəy edir ki, adicə bürdüməkə quyunun dibinə düşür və intihara məcbur olur. Ruf isə Martinlə müqayisə azad deyildi. Lap yəqin, onu da bu hala salan Ruf və onun sevgisi idi. Bəlkə də, Ruf olmasaydı, o, nə yazıçılıq sevdasına düşməkdə, nə də sevgi onu öz ağışına alaçaqdı. Necə ki digər qızlarla yüngül, sakit həyat tərzini keçirdi, elə də davam edəcəkdirdi. Düzdür, Rufdan ayrılandan bir az sonra düşünür ki, gerek heç bu bəsit həyatdan kənara çıxmazdı, bu, onun üçün xoş idi, amma sonra görür ki, yox, o, artıq bu həyatdan çox uzaq düşüb. Əsərdə Martinin xarakterini açmaq baxımından maraqlı bir məqam var: Çoxdan tanış olduğu Liz ona söyləyir ki, ola bilməz sizin kimi bir kişi qadınların ona pərəştisənə vurğunluğuna biganə qalsın. “Vədanım haqqı, axırı bir qadın peyda olub, sizi yerinizdən oynatmışdı, mən ürəkdən sevirdim”. O qız da bilir ki, Martinə gücü çatan məhz qadın - sevgi olacaq. Əlbəttə, Martin Rufdan sonrakı böhran dövrünü keçə bilsəydi, ondan